

PARICHAYA

PREPARATORY COURSE FOR LEVEL 2
OF
SAMSKRITA BHARATI EXAMS

परिचयः

परीक्षा-सज्जतावर्गः - पत्राचारसंस्कृतस्य द्वितीयस्तरः

Class 09 – Karmani prayoga – Vartamanakala
(Present tense)

Teacher: Kum. Maheshwari

गुरुवन्दनम् – Guruvandanam

गुरुरेव गतिर्गुरुमेव भजे

gurureva gatirgurumeva bhaje

गुरुणैव सहास्मि नमो गुरवे ।

guruṇaiva sahāsmi namo gurave ।

न गुरोꣳ परमं शिशुरस्मि गुरोः

na guroꣳ paramaṃ śiśurasmi guroḥ

मतिरस्ति गुरौ मम पाहि गुरो ॥

matirasti gurau mama pāhi guro ॥

प्रार्थना - Prayer

ब्रवीमि संस्कृतं वाचा
ध्यायामि संस्कृतं हृदा ।
कुर्वे सेवां च कायेन
वन्दे संस्कृतमातरम् ॥

bravāmi saṁskṛtaṁ vācā
dhyāyāmi saṁskṛtaṁ hṛdā ।
kurve sevāṁ ca kāyena
vande saṁskṛtamātarām ॥

प्रार्थना - Prayer

यो नरस्संस्कृतव्योम्नि
ह्यालयं रमते मुदा ।
संस्कृतिं चैव संस्कारं
विन्दते नात्र संशयः ॥

yo narassam̐skṛtavvyomni
hyālayaṃ ramate mudā ।
sam̐skṛtiṃ caiva sam̐skāraṃ
vindate nātra sam̐śayaḥ ॥

कण्ठपाठः

शब्दरूपाणि, धातुरूपाणि

शब्दरूपाणि

भवत्, भवती, वधू

तकारान्तः पुल्लिङ्गः भवत्-शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	भवान्	भवन्तौ	भवन्तः
सम्बोधनप्रथमा	हे भवन्	हे भवन्तौ	हे भवन्तः
द्वितीयाविभक्तिः	भवन्तम्	भवन्तौ	भवतः
तृतीयाविभक्तिः	भवता	भवद्भ्याम्	भवद्भिः
चतुर्थीविभक्तिः	भवते	भवद्भ्याम्	भवद्भ्यः
पञ्चमीविभक्तिः	भवतः	भवद्भ्याम्	भवद्भ्यः
षष्ठीविभक्तिः	भवतः	भवतोः	भवताम्
सप्तमीविभक्तिः	भवति	भवतोः	भवत्सु

ईकारान्तः स्त्रीलिङ्गः भवती-शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	भवती	भवत्यौ	भवत्यः
सम्बोधनप्रथमा	हे भवति	हे भवत्यौ	हे भवत्यः
द्वितीयाविभक्तिः	भवतीम्	भवत्यौ	भवत्यः
तृतीयाविभक्तिः	भवत्या	भवतीभ्याम्	भवतीभिः
चतुर्थीविभक्तिः	भवत्यै	भवतीभ्याम्	भवतीभ्यः
पञ्चमीविभक्तिः	भवत्याः	भवतीभ्याम्	भवतीभ्यः
षष्ठीविभक्तिः	भवत्याः	भवत्योः	भवतीनाम्
सप्तमीविभक्तिः	भवत्याम्	भवत्योः	भवतीषु

ऊकारान्तः स्त्रीलिङ्गः वधू-शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	वधूः	वध्वौ	वध्वः
सम्बोधनप्रथमा	हे वधु	हे वध्वौ	हे वध्वः
द्वितीयाविभक्तिः	वधूम्	वध्वौ	वधूः
तृतीयाविभक्तिः	वध्वा	वधूभ्याम्	वधूभिः
चतुर्थीविभक्तिः	वध्वै	वधूभ्याम्	वधूभ्यः
पञ्चमीविभक्तिः	वध्वाः	वधूभ्याम्	वधूभ्यः
षष्ठीविभक्तिः	वध्वाः	वध्वोः	वधूनाम्
सप्तमीविभक्तिः	वध्वाम्	वध्वोः	वधूषु

एवं चमू, श्वश्रू इत्यादयः शब्दाः ।

धातुरूपाणि

पठ्, वन्द् - विधिलिङ्

पठ् व्यक्तायां वाचि - (To Read)

‘पठ्’-धातोः विधिलिङ्-लकार-परस्मैपदरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	पठेत्, पठेद्	पठेताम्	पठेयुः
मध्यमपुरुषः	पठेः	पठेतम्	पठेत
उत्तमपुरुषः	पठेयम्	पठेव	पठेम

एवं लिख्, क्रीड्, हस्, वद्, अनु+वद्, खाद्, नम्, प्र+नम् (प्रणम्), विश्, प्र+विश्, पत्, उत्+पत्, रक्ष्, चल्, वस्, त्यज्, दह्, जप्, तप्, जीव्, स्पृश्, मिल्, निन्द्, नन्द्, सृज्, कूज् इत्यादयः ।

वदिँ अभिवादनस्तुत्योः – (To Salute)

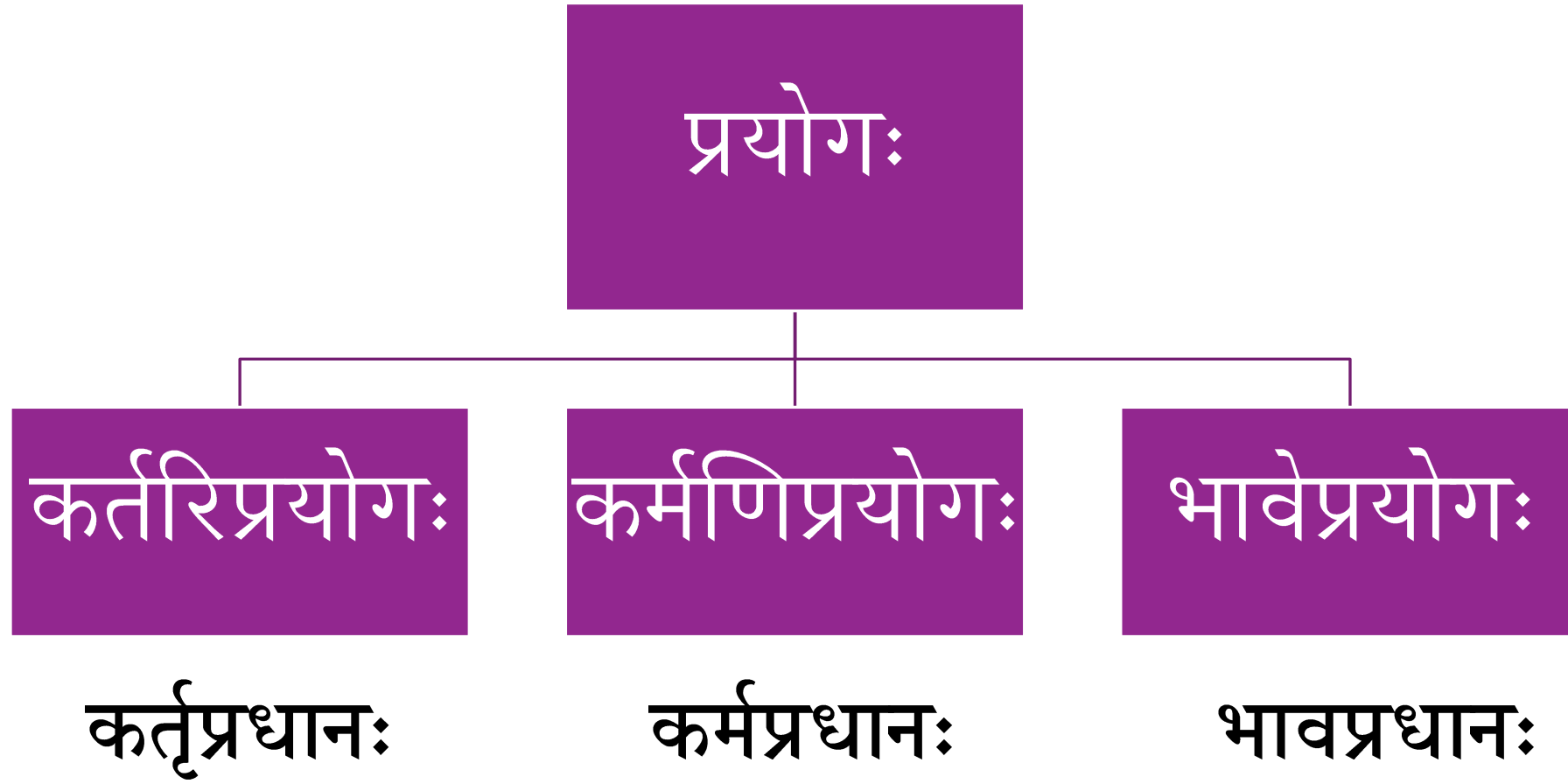
‘वन्द्’-धातोः विधिलिङ्-लकार-आत्मनेपदरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	वन्देत	वन्देयाताम्	वन्देरन्
मध्यमपुरुषः	वन्देथाः	वन्देयाथाम्	वन्देध्वम्
उत्तमपुरुषः	वन्देय	वन्देवहि	वन्देमहि

एवं लभ्, सेव्, सह्, रम्, भाष्, यत्, प्र+यत्, कम्प्, भज्, बाध् इत्यादयः ।

प्रयोगः

कर्मणिप्रयोगः - वर्तमानकालः

कर्मणिप्रयोगः

पठति	पठ् + य + ते	पठ्यते
पिबति	पा + य + ते	पीयते
भवति	भू + य + ते	भूयते
वन्दते	वन्द् + य + ते	वन्द्यते
करोति	कृ + य + ते	क्रियते
स्मरति	स्मृ + य + ते	स्मर्यते
पृच्छति	प्रच्छ् + य + ते	पृच्छ्यते

कर्मणिप्रयोगः

पठति	पठ्यते	क्षालयति	क्षाल्यते	वन्दते	वन्द्यते
लिखति	लिख्यते	पिबति	पीयते	कम्पते	कम्प्यते
गच्छति	गम्यते	गायति	गीयते	सेवते	सेव्यते
धावति	धाव्यते	जानाति	ज्ञायते	याचते	याच्यते
ताडयति	ताड्यते	तिष्ठति	स्थीयते	ऊहते	ऊह्यते
भक्षयति	भक्ष्यते	नयति	नीयते	वर्धते	वृध्यते
स्थापयति	स्थाप्यते	पश्यति	दृश्यते	सहते	सह्यते

कर्मणिप्रयोगः

बालकः पठति ।

बालकेन पठ्यते ।

कर्मणिप्रयोगः

रामः	रामेण	रामाः	रामैः
लता	लतया	लताः	लताभिः
युवकः	युवकेन	युवकाः	युवकैः
शिक्षकः	शिक्षकेन	शिक्षकाः	शिक्षकैः
सा	तया	ताः	ताभिः
एषः	एतेन	एते	एतैः
हरिः	हरिणा	हरयः	हरिभिः
तत्	तेन	छात्राः	छात्रैः
क्रीडति	क्रीड्यते	क्रीडन्ति	क्रीड्यते
वन्दते	वन्द्यते	वन्दन्ते	वन्द्यते

कर्मणिप्रयोगः

बालकः पठति ।	बालकेन पठ्यते ।	रविः क्षालयति ।	रविणा क्षाल्यते ।
रमेशः गच्छति ।	रमेशेन गम्यते ।	शम्भुः पालयति ।	शम्भुना पाल्यते ।
सीता लिखति ।	सीतया लिख्यते ।	सः कीर्तयति ।	तेन कीर्त्यते ।
देवकी तिष्ठति ।	देवक्या स्थीयते ।	गुरुः परीक्षते ।	गुरुणा परीक्ष्यते ।
शिशुः रोदिति ।	शिशुना रुद्यते ।	भिक्षुकः याचते ।	भिक्षुकेन याच्यते ।
रमा नयति ।	रमया नीयते ।	बालः वर्धते ।	बालेन वृध्यते ।
भक्तः वन्दते ।	भक्तेन वन्द्यते ।	वृद्धः शृणोति ।	वृद्धेन श्रूयते ।
रुग्णः कम्पते ।	रुग्णेन कम्प्यते ।	सा करोति ।	तया क्रियते ।

कर्मणिप्रयोगः

कर्तरिप्रयोगः

बालकः फलं खादति ।

प्र.वि द्वि.वि कर्तृपदानुगुणम्

कर्मणिप्रयोगः

बालकेन फलं खाद्यते ।

तृ.वि प्र.वि कर्मपदानुगुणम्

कर्मणिप्रयोगः

बालकः पुस्तकं पठति ।
अर्जुनः कार्यालयं गच्छति ।
सीता लेखनीम् आनयति ।
नटः अभिनयं करोति ।
सा मालां रचयति ।
रमा श्लोकं स्मरति ।
पुत्रः पितरं वन्दते ।
रुग्णः औषधं सेवते ।

बालकेन पुस्तकं पठ्यते ।
अर्जुनेन कार्यालयः गम्यते ।
सीतया लेखनी आनीयते ।
नटेन अभिनयः क्रियते ।
तया माला रच्यते ।
रमया श्लोकः स्मर्यते ।
पुत्रेण पिता वन्द्यते ।
रुग्णेन औषधं सेव्यते ।

कर्मणिप्रयोगः

कर्तरिप्रयोगः कर्तृपदस्य क्रियापदस्य च पुरुषवचनसम्बन्धः ✓

कर्मपदस्य क्रियापदस्य च पुरुषवचनसम्बन्धः ✗

कर्मणिप्रयोगः कर्मपदस्य क्रियापदस्य च वचनसम्बन्धः ✓

बालकः स्तोत्रं पठति ।	बालकेन स्तोत्रं पठ्यते ।
बालकः स्तोत्रे पठति ।	बालकेन स्तोत्रे पठ्येते ।
बालकः स्तोत्राणि पठति ।	बालकेन स्तोत्राणि पठ्यन्ते ।
सा ग्रन्थं पठति ।	तया ग्रन्थः पठ्यते ।
ते ग्रन्थं पठतः ।	ताभ्यां ग्रन्थः पठ्यते ।
ताः ग्रन्थं पठन्ति ।	ताभिः ग्रन्थः पठ्यते ।

कर्मणिप्रयोगः

कर्मणिप्रयोगः कर्मपदस्य क्रियापदस्य च पुरुषसम्बन्धः ✓

कर्तरि

कर्मणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	पठति	पठतः	पठन्ति
मध्यमपुरुषः	पठसि	पठथः	पठथ
उत्तमपुरुषः	पठामि	पठावः	पठामः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	पठ्यते	पठ्येते	पठ्यन्ते
मध्यमपुरुषः	पठ्यसे	पठ्येथे	पठ्यध्वे
उत्तमपुरुषः	पठ्ये	पठ्यावहे	पठ्यामहे

बालकः स्तोत्रं पठति ।

बालकः स्तोत्रे पठति ।

बालकः स्तोत्राणि पठति ।

बालकेन स्तोत्रं पठ्यते ।

बालकेन स्तोत्रे पठ्येते ।

बालकेन स्तोत्राणि पठ्यन्ते ।

पठ् व्यक्तायां वाचि - (To Read) - कर्मणि

‘पठ्’-धातोः लट्-लकार-परस्मैपदरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	पठ्यते	पठ्येते	पठ्यन्ते
मध्यमपुरुषः	पठ्यसे	पठ्येथे	पठ्यध्वे
उत्तमपुरुषः	पठ्ये	पठ्यावहे	पठ्यामहे

वदिं अभिवादनस्तुत्योः – (To Salute) - कर्मणि 'वन्द्'–धातोः लट्-लकार-आत्मनेपदरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	वन्द्यते	वन्द्येते	वन्द्यन्ते
मध्यमपुरुषः	वन्द्यसे	वन्द्येथे	वन्द्यध्वे
उत्तमपुरुषः	वन्द्ये	वन्द्यावहे	वन्द्यामहे

Summary

- भवत्, भवती, वधू शब्दरूपाणि
- कर्मणिप्रयोगः - वर्तमानकाले

गृहकार्यम्

- क्रियापदस्य प्रयोग-परिवर्तनाभ्यासः (कर्तरि-कर्मणि)

प्रश्नाः

Reference links

Sandhi – Interactive Tool

<https://www.sanskritfromhome.org/learning-program-details/Sandhi-Bundle-48703>

Ashtadhyayi

<https://ashtadhyayi.com/>

Mail – Samskrita Bharati

sanskritcorrespondence@gmail.com

॥ शान्तिमन्त्रः śāntimantraḥ ॥

सर्वे भवन्तु सुखिनः

sarve bhavantu sukhinaḥ

सर्वे सन्तु निरामयाः ।

sarve santu nirāmayāḥ ।

सर्वे भद्राणि पश्यन्तु

sarve bhadrāṇi paśyantu

मा कश्चिद्दुःखभाग्भवेत् ॥

mā kaścidduḥkhabhāgbhavet ॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

om śāntiḥ śāntiḥ śāntiḥ ॥

QUESTIONS/DOUBTS?

Email us @

sanskritfromhome@vyomalabs.in

For downloading course-materials, login @
www.sanskritfromhome.org

Subscribe to our youtube channel @
[vyoma-samskrta-pathasala](https://www.youtube.com/vyoma-samskrta-pathasala)

Buy our Samskrita-learning products @
www.digitalsanskritguru.com

Support our cause for Samskrita-Sanskriti @
vyoma.org

**© 2024-25 All the content in this presentation is
the intellectual property of Vyoma Linguistic
Labs Foundation.**

**All materials shared in our website are purely
for the purpose of personal study.**

**Replication/reuse in any form without written
permission from the organisation is prohibited.**

**CONTRIBUTE now & create a transformation;
link in the description below**

**Thank You
For Watching**

**Don't forget to
Subscribe, Like, Share, Comment**

Click the bell

